ಭಾರತಗಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ವ್ಯಾಸರು, ಪಂಪ, ನಾರಣಪ್ಪ—ಈ ಮೂವರು ತಾವು ರಚಿಸಿರುವ ಭಾರತಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶೀಲ ಚಾರಿತ್ರಗಳನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯ. ಅದನ್ನು ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವದ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಅವುಗಳಿಗಿರುವ ತಾರತಮ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದೆ. ಮೂವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೃಷ್ಣನು ದೇವರೇ. ಆದರೆ ಅವರು ಆತನ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ, ವ್ಯಾಪಿಸುವ ರೀತಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ. ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವೂ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು. ಅವರ ಕಾಲ, ಜೀವಿತ, ದೃಷ್ಟಿವಿಶೇಷ, ಉದ್ದೇಶ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅಂತರವಿದೆಯೋ ಅವರು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಕೃಷ್ಣಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೃಷ್ಣಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಅಂತರ ವಿರುವುದೆನ್ನಬಹುದು.

'ಮಹಾಭಾರತ'ದ ಕಾಲವಾವುದೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಈಗ ನಾವು ಮಹಾಭಾರತವೆಂದು ಕರೆಯುವ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಯಾರೊಬ್ಬರೇ ಆಗಲಿ, ಯಾವ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಬರೆದರೆ ಎಂಬ ಅಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ಮೊದಲ ಕಥೆಯು ಇಷ್ಟೇ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಅದರ ಚೌಕಟ್ಟು ಇಷ್ಟೇ ಇದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅನುಮಾನಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿವೆ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ, ವ್ಯಾಸ ಮಹರ್ಷಿಗಳೇ ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬರೆದವರೆಂದು ಒಪ್ಪಿದಂತೆ ಮುಂದಿನ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ವ್ಯಾಸರು ಮಹರ್ಷಿಗಳು. ಭಾರತ ವಂಶಕ್ಕೆ ಒಂದು ತೆರದಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಪುರುಷರು; ಭೀಷ್ಮರಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವರು; ಅವರಿಗೆ ಅಣ್ಣ. ಭಾರತ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮುಖ್ಯ ಪುರುಷರು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಬಹು ಮುಂಚೆಯೇ ಹುಟ್ಟಿ, ಎಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡಿ, ಎಲ್ಲರೂ ತೀರಿಹೋದಮೇಲೂ ಬದುಕಿದ್ದು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದವರು. ಅವರು ಬರೆದುದು ಇತಿಹಾಸ. ಆದರಲ್ಲಿ

ಒಂದು ಸಮಗ್ರ ಪ್ರಪಂಚವೇ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣದ ಪ್ರಾಚೀನ ಜೀವನದ ಮುಖವೇ ಇಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತವು ಹಲವರ ಬಾಯಿಗಳ ಮೂಲಕ ನಮ್ಮ ಕಾಲದ ವರೆಗೂ ಬಂದಿದೆ. ಲೌಮಹರ್ಷಣಿ, ವೈಶಂಪಾಯನ, ಸಂಜಯ, ವ್ಯಾಸ ಮುಂತಾದವರ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿದೆ. ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಋಷಿಗಳು, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ, ಜನಮೇಜಯ, ಪರೀಕ್ಷಿತ್ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗಿ ಅವರು ಹಾಕಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ದೊರೆತ ಉತ್ತರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಥೆಯ ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು, ಅದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನೆಯೇ ವ್ಯಾಸರ ಉದ್ದೇಶ. ಪಕ್ಷಪಾತದಿಂದ ನಿಜವನ್ನು ಮರೆಯಿಸಲು ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಯತ್ನಿಸಿಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೆ ಕೀರ್ತಿ ಬರಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಅಪಕೀರ್ತಿ ಬರಲಿ, ಇವನು ಕೃಷ್ಣನೆನ್ನದೆ ಅವನು ದುರ್ಯೋಧನನೆನ್ನದೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿ, ತಮಗೆ ಆಯಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅವರು ಹೇಳಿದ ಹಾಗಿದೆ. ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತಾವೂ ಕೈಹಾಕಿ ಭಾರತ ಕಥೆಯನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿದ್ದರೂ, ಯಾವ ಮೋಹವನ್ನೂ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಂತಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯು ಸತ್ಯದೃಷ್ಟಿ, ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿ ಮಾತ್ರ. ಋಷಿಯಲ್ಲದವನು ಈ ಬಗೆಯ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಲಾರನು

ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳ ಎಲ್ಲ ಭಾರತ ಕಥೆಗಳಿಗೂ ನಮಗೆ ಈಗ ತಿಳಿದಿರುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಹಾಭಾರತವೇ ಮೂಲ.* ವ್ಯಾಸರ ಕಾಲವು ಇತಿಹಾಸ–ಪುರಾಣ ಕಾಲವಾದರೆ ಪಂಪನದು ಕ್ರಿ. ಶ. ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನ–ವೀರಕಾಲ; ದೇಶದ ಚರಿತ್ರೆಯ ಪರಿವಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗಿರುವ ಸ್ಪಷ್ಟಕಾಲ. ಪಂಪನು ಜೈನ; ತನ್ನ ಪ್ರಭುವಿನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದವನು; ಪಂಡಿತ, ರಸಿಕ, ಕವಿ; ಕಾವ್ಯವನ್ನೇ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಭಾರತವನ್ನು ಬರೆಯತೊಡಗಿ ಆರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಿದವನು. ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಪಡೆದು, ಉದ್ದಾಮ ಕಾವ್ಯಗಳ ಶೈಲಿಯನ್ನೂ ಒಳಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನೂ ಸವಿದು ಸಂಸ್ಕಾರಪಡೆದಿದ್ದವನು. ಆದಿಪುರಾಣವನ್ನು ಬರೆದು ಆತನ ಕೈ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಳಗಿತ್ತು. ಆತನ ರೀತಿಯು ಆತನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯ

* ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೂ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಜಯವೆಂಬ 'ಭಾರತ' ಒಂದಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ.

ಗಳ ಛಕ್ಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಿತು. ಕಲ್ಪನೆ ವರ್ಣನೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಾವ್ಯದ ಹೆದ್ದಾರಿ ಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದುವು. ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಆತನಿಗೆ ಬೇರೆ ಉದ್ದೇಶವಿದ್ದಿತು. ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಯನ್ನೇ ಆತನು ಹೇಳಿದರೂ ತನಗೆ ಬೇಕಾದಂತೆ—ಹಿಂದೆ ಭಾಸಾದಿಗಳು ಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ, ಬಹುಶಃ ಅವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ—ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಕಥಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡನು; ಕೆಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು; ಸ್ವಂತ ವಾಗಿ ಕೆಲವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದನು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತನ್ನ ಅರಸನಾದ ಅರಿಕೇಸರಿ ಯನ್ನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ಅವನ ಪ್ರಶಂಸೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಭಾರತವನ್ನು—ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯವನ್ನು—ಬರೆದನು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಆತನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲವಾಯಿತು. ಕೃಷ್ಣನ ಪೂಜ್ಯತೆ ಪ್ರಭಾವಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ, ಆತನು ಮಾಡಿದ ಸಹಾಯದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಯಾವ ತೂಕವೂ ಕಡಮೆಯಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಇಲ್ಲಿ ಆತನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸ್ನೇಹಿತನಾದ, ಬೆಂಬಲನಾದ ಕೃಷ್ಣದೇವನು ಮಾತ್ರ. ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥಾನಾಯಕನು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಾದರೆ ಪಂಪಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅರ್ಜುನ ನಾಗುವನು.

ವ್ಯಾಸರದು ಇತಿಹಾಸದ ಅಥವಾ ಧರ್ಮದ ಮಹಾಯುಗವಾಗಿ ಪಂಪ ನದು ಚರಿತ್ರೆಯ ವೀರಯುಗವಾದರೆ ನಾರಣಪ್ಪನದು ಭಕ್ತಿಯುಗ; ವೈಷ್ಣವ ಮತ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದ ಕಾಲ. ಭಾರತ ಯುಗವು ಮುಗಿದು, ಭಾಗವತರ ಭಕ್ತಿ ಯಿಂದ ಕೃಷ್ಣ ಚಾರಿತ್ರದ ಲೀಲಾವಿಲಾಸಗಳೆಲ್ಲ, ಅವತಾರ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲ, ವೀರರ ಸುತ್ತಲೂ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ರಾಗಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಕಾಲ. ನಾರಣಪ್ಪನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ; ಭ್ಯಾನುಭೋಗ; ರಸಿಕ. ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿಯ ಪರವಶತೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿತ್ವವು ಉಕ್ಕಿ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದನು;—ಅಥವಾ ನಾರಾಯಣನೇ ಹೇಳಿ ದುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಂಡವನು. ಆತನಿದ್ದುದು ಸಾಧಾರಣವಾದ ಒಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ. ಆತನಿಗೆ ಪ್ರತಿಭೆ ಇತ್ತು; ಭಕ್ತಿಯಿತ್ತು; ಕಥೆಯ ವಿಷಯವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೈವಶವಾಗಿತ್ತು; ತನ್ನ ಕಥಾನಾಯಕನ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಬಂದ ಆವೇಶವಿತ್ತು. ಭಾರತವು ಆತನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಚರಿತೆ. ವ್ಯಾಸರ ಶೈಲಿಯು ವೀರ್ಯವತ್ತಾದ ಇತಿಹಾಸ ಶೈಲಿ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅನು ಷ್ಟುಪ್ಪಿನ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಓಡುವುದು. ಪಂಪನದು ಚಂಪೂ ಶೈಲಿ; ಪಂಡಿತರಿಗೆ

ಮಾತ್ರ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗಬಲ್ಲ ಪ್ರೌಢಕಾವ್ಯ ಶೈಲಿ. ಅದರಲ್ಲಿ ಆತನು ತುಂಬದ ರಸಮಾಧುರಿಯೇ ಇಲ್ಲ, ವೀರಸೌಂದರ್ಯಗಳೇ ಇಲ್ಲ, ರೀತಿ ನವ್ಯತೆಯೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಕವಿಗೊಟ್ಟ ಸಂತತವೂ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಆಲಿಸದಿದ್ದರೆ ಅವನ ವ್ಯತ್ಯಾಪ ನಾದವಿಶೇಷಗಳು ಕೇಳಿಸದಾಗುವುವು. ಮನಸ್ಸೂ ಹೃದಯವೂ ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ತೆರೆದಿರದಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿನ ಭಾವರಸ ಚಿತ್ರಗಳೂ, ಮೃದು ಕಲ್ಪನಾ ವಿಚಕ್ಷಣತೆಯೂ, ಪದ, ಅರ್ಥ, ಧ್ವನಿ, ತಾಸಗಳ ಸಾಮರಸ್ಯವೂ ನಮಗೆ ಗೋಚರಿಸದಾಗುವುವು. ನಾರಣಪ್ಪನ ಭಾಷಾರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ವೀರ್ಯಕ್ಕೂ, ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಧ್ವನಿಗಳಿಗೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಯಾವ ಉಕ್ತಿಘೋರಣೆಗೂ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಶೈಲಿಯು ಪಂಡಿತರ ಪ್ರೌಢಶೈಲಿಯಲ್ಲ ; ಲೋಕರಂಜನೆಯ ಸರಸಶೈಲಿ; ಕೇವಲ ಸುಲಭವಾದ ಕನ್ನಡ ಷಟ್ಪದೀ ಶೈಲಿ. ಭಾಮಿನೀ ಷಟ್ಪದಿಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕಥೆಯ ಕಥನಕ್ಕೆ ಯಾವೆಲ್ಲ ಅನುಕೂಲವು ದೊರೆಯುವುದೊ, ಅದರ ವಿಭವವನ್ನೆಲ್ಲ, ನಾರಸಂಪತ್ತನ್ನೆಲ್ಲ ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡು ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಹರಿಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ನಿರ್ಬಂಧವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಪ್ರತಿಭೆಯು ನುಡಿಸಿದಂತೆ ನುಡಿದು ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಸುಂದರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗರಿಮೆಯನ್ನೂ ರಸವನ್ನೂ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಆವೇಶದ ಉನ್ಮಾದಗಳನ್ನೂ ತುಂಬಿ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಈತನು ಕಥೆಯನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವ ರೀತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಮಹಾಭಾರತ ಭಾಗವತಗಳ ಪರಿಚಯವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಪಂಪ ಭಾಸಾದಿಗಳ ಪರಿಚಯವೂ ಈತನಿಗೆ ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೂವರೂ ಮೂರು ಮಹಾ ಪ್ರಪಂಚಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಅಳತೆ ತೂಕಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅವರು ಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಮಹಾಭಾರತದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಧೀರಾಧಿವೀರರ ಎದುರಿಗೆ – ಸದ್ಗುಣ ದುರ್ಗುಣಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಮೀರಿದ ಮಹಾನುಭಾವರಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣರೂ ವ್ಯಾಸ ವಿದುರರೂ, ದುರ್ಯೋಧನ ಜರಾಸಂಧ ಶಿಶುಪಾಲರೂ, ಭೀಮಾರ್ಜುನ ಯುಧಿಷ್ಠಿರರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗುಣಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮೆರೆದ ರಂಗದಲ್ಲಿ ತಾನು ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಬೆರಗು

ಮಾಡಿ, ಭೂಮ್ಯಂತರಿಕ್ಷಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವಂತೆ ಒಂದೇ ನಿಲವು ನಿಂತು ತನ್ನ ಮೂರ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಬೆಳಗಿದ ಮಹಾತ್ಮನು ಆತನು. ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಆತನ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಪರಸ್ಪರ ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದುವು. ಇಬ್ಬರೂ ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಗಳು. ಕೃಷ್ಣನು ಸೆರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ಇವರು ವನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದರು. ಆತನಿಗೆ ರಕ್ಕಸರ ಬಾಧೆ ಉಪಟಳಗಳಿದ್ದರೆ ಇವರಿಗೆ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮತ್ಸರದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕೇರುಕುಳ; ಪ್ರಾಣಾಪಾಯ. ಆತನಿಗೆ ಯಾದವ ಕಲಹಗಳಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇವರಿಗೆ ನಿಲವಿಲ್ಲದ, ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ ಅಲೆದಾಟ; ದೇಶಭ್ರಷ್ಟತ್ವ.

ಮಹಾಭಾರತ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಆತನು ಮೊದಲು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದುದು ದ್ರೌಪದೀ ಸ್ವಯಂವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಆಗ ಎಲ್ಲರಂತೆ ಸಭೆಗೆ ಬಂದ ಆತನು ಪಾಂಡವರು ಬದುಕಿರುವುದನ್ನೂ ಜಯಶಾಲಿಗಳಾದುದನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಅವರ ಭಾಗದ ದೇವರು ಅವರನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ರಾತ್ರಿಯ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಅರಿಯದಂತೆ ಅವರಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಕುಂಬಾರನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ, ವಾಸುದೇವನೆಂದು ತನ್ನ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಅವರಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಬಯಸಿ, ಧೈರ್ಯ ಕೊಟ್ಟು ಬರುವನು. ಅವರಲ್ಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ನೇಹವು ಬೆಳೆಯುವುದು. ತಂಗಿಯಾದ ಸುಭದ್ರೆಯು ದುರ್ಯೋಧನನ ಕೈಸೇರದಂತೆಯೂ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಗೊಪ್ಪಿದ ಅರ್ಜುನನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗುವಂತೆಯೂ ಅರ್ಜುನನ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ತಂತ್ರವನ್ನು ಹೂಡಿ ಆ ಮೂಲಕ ಬಾಂಧವ್ಯವನ್ನು ಬೆಳಸುವನು. ಸಮಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ನೇಹಿತರ ಸತ್ವವನ್ನೂ ದೃಢವನ್ನೂ ನೀತಿಯ ನೆಲೆಯನ್ನೂ ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡಿ, ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅವರ ಉತ್ಕರ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು, ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿ, ಘೋರವಾದ ಯುದ್ಧವು ಸಂಭವಿಸಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಆಪತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ತಾನು ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವನು. ಆರ್ಯಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರವಾದ (ಅನೇಕ ರಾಜರು ಅವನನ್ನು ಹಾಗೆಂದು ಹಳಿಯುವರು) ಯಾದವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಭರತಖಂಡದ ಉತ್ತರ ಪಶ್ಚಿಮ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಂಶದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದು, ತನ್ನ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿ ಪ್ರಜಾರಂಜಕನಾಗಿದ್ದ ಆತನು ರಾಜಸೂಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಖಿಲ ಭಾರತರಂಗಕ್ಕೆ ಬಂದು

ಅಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ವೀರ್ಯವರ್ಚಸ್ವಿತೆಗಳನ್ನು ನಟ್ಟು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನಡುಗಿಸಿ ಪ್ರತಿಭಟರನ್ನು ಅಡಗಿಸಿದನು. ಆತನ ಸಖ್ಯವಾಗಲಿ ವೈರವಾಗಲಿ ಎಷ್ಟು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಎಂಬುದನ್ನು, ಉದ್ಧತನಾದ ಅಮರ್ಷಿಯಾದ ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿ ಮದಗಳಿಂದ ಅಂಧನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನೇ ಆತನಲ್ಲಿಗೆ ಸಹಾಯಬೇಡಲು ಹೋಗುವ ಪ್ರಸಂಗವು ತಿಳಿಸುವುದು. ಕಡೆಗೆ ತಾನು ಪಾಂಡವರ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ, ತನ್ನ ಮಂತ್ರ ಬಲದಿಂದಲೂ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಸಮಯಜ್ಞತೆಯಿಂದಲೂ ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಅನುಲಗ್ನನಾದ ಪ್ರಾಣದಿಂದಲೂ ಆತನಿಗೆ ಸಾರಥ್ಯಮಾಡಿ, ಪಾಂಡವರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವದ ವರೆಗೂ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ನಿಂತು ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನೂ ಭರವಸೆಯನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತ ಇದ್ದವನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಆಚೆ ತಾನೇ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಶಾಂತಿ ಸಂಧಾನವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿ, ಯುದ್ಧವು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಲು ಯುದ್ಧಸೂತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಅತಿ ಮಾನುಷದಂತೆ ಕಾಣುವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೆಲುವಿಗೆ ನಡೆಯಿಸುವನು.

ಆದರೂ ಯಾವ ಕಾರ್ಯಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದೆ, ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವನು. ಆತನದು ‘ಧರ್ಮಾಯತ್ತವಾದ ತೇಜೋಬಲ.’ ಯಜ್ಞ, ಧರ್ಮ, ಸತ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಬದ್ಧಕಂಕಣವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನು. ಯಾವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ತೃತ್ವ ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದವನಲ್ಲ. ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಹೊರಟಾಗ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಧರ್ಮಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಪ್ರಭು ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗಿ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವನು. ಶಿಶುಪಾಲವಧೆ ಮಾಡಿದುದು ಅವನು ಕೇವಲ ತನ್ನನ್ನು ಬಯ್ದು ಹೀಯಾಳಿಸಿದಾಗ ಅಲ್ಲ;—ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡ ಬಂದು ತಾನು ವಹಿಸಿದ್ದ ಯಜ್ಞರಕ್ಷಣ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಶಿಶುಪಾಲನು ಅಡ್ಡಿ ತಂದಾಗ. ವಾಯುಪರೀಕ್ಷಕನು ಮಳೆ ಸಿಡಿಲು ಮಿಂಚು ಗಾಳಿಗಳು ಹೇಗೆ ಸಂಚರಿಸುವುವೆಂಬುದನ್ನು ಮೋಡಗಳ ಮತ್ತು ವಾತಾವರಣದ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂತೆ, ಮುಂದೆ ಯಾವ ಯಾವುದು ಹೇಗೆ ನಡೆಯಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಯೋಚಿಸಿ, ಧರ್ಮಿಷ್ಠರಾದ ಪಾಂಡವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದನು. ಅವರ ದ್ವೇಷಿಗಳೇ ತನ್ನ ದ್ವೇಷಿಗಳೆಂದು

ಬೆಂಬಲವಾದನು. ಆಗಿನ ಅಸಹಾಯಶೂರರೆಲ್ಲರೂ – ತನ್ನ ಮೇಲಿನ ವೈರದಿಂದ ಕೆಲವರು, ಪಾಂಡವರ ಉತ್ಕರ್ಷೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದ ಕರುಬಿಂದ ಕೆಲವರು, ದುರ್ಯೋಧನನ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಕೆಲವರು, ಭಯದಿಂದ ಕೆಲವರು, ಇತರ ಬಗೆಯ ಋಣಗಳಿಗೂ ಬಾಂಧವ್ಯಗಳಿಗೂ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಕೆಲವರು – ಕೌರವರ ಕಡೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಾರೆಂದು ಊಹಿಸಿ ಮೊದಮೊದಲೇ ಜರಾಸಂಧ, ಶಿಶುಪಾಲ, ಸಾಲ್ವ, ಏಕಲವ್ಯ ಮುಂತಾದವರನ್ನು 'ನಿವಾರಿಸಿದ್ದನು; ತೀರಿಸಿದ್ದನು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು, ಸಮಯವೊದಗಿದಾಗ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ಕೈವಾಡ ತೋರಿಸಿ ತಾನು ಯಾವುದು ಧರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದನೊ ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದನು. ಪ್ರೀತಿಯ ಮಗುವನ್ನು ತಾಯಿಯು ಸಾಕುವಂತೆ, ತಂದೆಯು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ತರುವಂತೆ, ಅರ್ಜುನ ಸಾತ್ಯಕಿಯರಿಗೆ ಬೇಕಾದರೆ ತನ್ನ ಖಂಡವನ್ನಾದರೂ ತೆರಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ಕಾಪಾಡಿ ಪಾಂಡವ ಯಾದವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವನು.

ಒಂದೆರಡು ಕಡೆ ಆತನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸವು ಈ ಕಾಲದ ನಮಗೆ ಒಪ್ಪದಿರಬಹುದು; ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೃಷ್ಣನಂತಹವನು ಆಡದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತೂ ಎನ್ನಿಸಬಹುದು. ಆದರೂ ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಆತನ ಮೂರ್ತಿತ್ವವನ್ನೂ ಕಾರ್ಯಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ನೋಡಿದುದೇ ಆದರೆ ಗ್ರೀಕರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಸ್ಥಿರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಅಖಂಡ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ('See it steadily and see it whole'), ನೋಡಿದುದೇ ಆದರೆ, ಈಗಿನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಧರ್ಮವೆಂದು ಕಾಣಿಸುವುದೆನ್ನುವವರೂ ಆಗಿನ ಆತನ ನಡತೆಯನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕಾಲ ದೇಶ ಸ್ಥಿತಿ ಜನ ಸ್ವಭಾವಗಳೂ ಗುಣ ಕ್ರಿಯಾ ಸಂಬಂಧಗಳೂ ಹಾಗಿರುವಾಗ – ಪ್ರತಿಯೋಧಿಗಳು ಕಪಟಿಗಳಾಗಿ ವ್ಯಾಪಕರಾಗಿರುವಾಗ – ಪಾಪ, ಬೇರೆ ಹೇಗೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಆತನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತು? ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ನಾವು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ: ಆತನು – ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಬಹುದಾದರೆ – ಕೇವಲ ಅಥವಾ ಶುದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಘನಪಾಠಿಯಲ್ಲ; ಉಪಾಸಕನಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಧರ್ಮವೆಂಬುದು ತಾನೆ ಯಾವುದು? ಎಲ್ಲಾ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲ ದೇಶ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಇದೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ಯಾವುದನ್ನು ಹೇಳೋಣ? ಕೇವಲ ಸಮಯಸಾಧನೆಯೆಂದು ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವುದು ಕೂಡ, ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡಿ

ನರೆ, ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಧರ್ಮವಾಗಿರಬಹುದು. ಧರ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಆತನೇ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆತನ ಧರ್ಮಕ್ಕೂ ನಡತೆಗೂ ಆತನ ಸಮಗ್ರ ಜೀವನವೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಪ್ರಮಾಣ. ಸಮಾಜಹಿತಕ್ಕಾಗಿ, ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಳಿದವನು ಆತನು. ದೊಡ್ಡ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹಲವು ಸಣ್ಣ ಹಿತಗಳನ್ನು ಬಲಿ ಕೊಡಬೇಕಾದೀತು. ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಯಾಣಗಳು 'ಸ್ವರಸತಯಾ' ಒಳ್ಳೆಯವಾಗಿರ ಬಹುದಾದರೂ ಒಟ್ಟಿನ ಮಂಗಳಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ತರುವಂತಾದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಠುರವಾಗಿ ಆಹುತಿ ಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಅವುಗಳು ಉಳಿದೇ ತೀರ ಬೇಕಾದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡೋಣ; ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕೋಣ; ಆದರೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ.

> ತ್ಯಜೇತ್ ಕುಲಾರ್ಥೇ ಪುರುಷಂ ಗ್ರಾಮಸ್ಯಾರ್ಥೇ ಕುಲಂ ತ್ಯಜೇತ್
> ಗ್ರಾಮಂ ಜನಪದಸ್ಯಾರ್ಥೇ ಆತ್ಮಾರ್ಥೇ ಪೃಥಿವೀಂ ತ್ಯಜೇತ್

ಎಂದು ಕೌರವ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಆತನು ಹೇಳಿದ ಶಿಷ್ಟಧರ್ಮದ ನುಡಿಗಳು ಆತನ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಬೆಲೆ ಗೌರವಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಆತನದು ಅನಂತ ಸಂಸಾರ. ಧರ್ಮ, ಸತ್ಯ, ತಪಸ್ಸು, ಯಜ್ಞ, ಸಮಾಜದ ಪ್ರತಿ– ಇವುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಬೇಕಾಗಲು ಒಂದು ನಿಮಿಷವೂ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿ ಲ್ಲದೆ ಶ್ರಮಪಟ್ಟನು. ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಗ ತನ್ನ ಸಖರಾಗಿದ್ದ ಪಾಂಡ ವರು ದುರ್ಮದರಾಗಿ ಕೇಡುಕರಾಗುವ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದರೆ ಅವರನ್ನೇ ಮೆಟ್ಟಿ ತುಳಿಯಲು ಆತನು ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುವುದು. ಸ್ವಂತ ಕ್ಕಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದುದೇನು? ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವಂತೆ* ಆತನು ಸಿದ್ಧಧರ್ಮದ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲದರ ಒಳತಿರುಳನ್ನೂ ಅರಿತಿದ್ದನು. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿದ್ದನು. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕೈಹಾಕಿದರೂ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿ ಕೊಳ್ಳದೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ, ಅದು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಯಃಕಶ್ಚಿತ್ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ಮೃತನಾದನು-- ಹೌದು, ಕೃಷ್ಣನು ಮೃತನಾದನು; ಶಾಪ ಗ್ರಸ್ತನಾಗಿ ಮೃತನಾದನು. ಬಲ್ಲಂತೆ ಪಾಪವನ್ನೂ ಅಧರ್ಮವನ್ನೂ

---

* ಹರಿವಂಶವು ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಆಮೇಲೆ ಸೇರಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣಕಥೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಗ್ರಂಥ; ಭಾಗವತವೂ ವಿಷ್ಣು ಅವತಾರ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಕೃಷ್ಣಚಾರಿತ್ರಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಗ್ರಂಥ; ಎರಡೂ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಈಚಿನವು.

ನಾಶ ಮಾಡಿ, ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಬಿತ್ತಿ, ಇನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದುದು ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ತನಗೇ ಬೇಸರಬಂದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಿಯೋ ಹೋಗಿ ಹೇಗೋ ಮೃತನಾದನು.

ಆತನು ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದಲೂ ಕಷ್ಟಜೀವಿಯೇ. ಅಪಾಯಗಳ ದವಡೆ ಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಹಿರಿದು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪಾಂಡವರ ಮೂಲಕ ಖಳಮಂಡಲವನ್ನೆಲ್ಲ ಮುರಿದನು. ತನ್ನ ವಂಶದಲ್ಲಿನ ಅಂತಃಕಲಹ ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸರಿಪಡಿಸಿದನು. ಲಂಪಟತೆಗಳನ್ನು ಭಗ್ನಮಾಡಿದನು. ಇತ್ತ ಅಕ್ರೂರ, ವಸುದೇವ ಬಲರಾಮರ ಯಾಜಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಅತ್ತ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಯಾಜಮಾನ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಮಾನಿತನಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿಯಹೇಳಿ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಎಂತಹ ವಿಪತ್ತುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸರಸವಾದ, ಸಮತೆ ತಪ್ಪದ, ಸಾತ್ವಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡನು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದೇ ಹೊರತು ಮಹಾಭಾರತವನ್ನೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿದರೂ ಎಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಒಂದು ದುರಾಶೆಯ, ಒಂದು ಕಾಮುಕತೆಯ ಸೂಚನೆ (ಶಿಶುಪಾಲನ ಮೂದಲಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ), ಅಧರ್ಮಕಾರ್ಯದ ಒಂದು ನೆಳಲು ಕವಿದು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆತನಿಗೆ ಬಿತ್ತ ಬೇಕಾದುದು ಹೊಟ್ಟು ಯಾವುದು, ಕಳೆ ಯಾವುದು ಪಯಿರಾವುದು ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಆತನು ಆಗಿನ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ನಾಶಯೋಗ್ಯ ವಾದುದನ್ನೆಲ್ಲ ನಾಶ ಮಾಡಿ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೆಳೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇಂಥವನ ನ್ನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾರನ್ನು ದೇವರೆನ್ನುವುದು? ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಂಗ ದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾನವ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಆತನು ತೋರಿಸಿ ದ್ದಾನೆ. ಕೇವಲ ದೇವರು ಹೀಗೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ ಹೆಚ್ಚುಗೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ; ಮನುಷ್ಯನಾಗಿದ್ದವನು ಈ ಬಗೆಯ ಗರಿಮೆಯಿಂದ ದೈವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದ ನೆಂದರೆ ಮಾನವವರ್ಗಕ್ಕೇ ಗೌರವ; ಭರವಸೆ. ಎಲ್ಲ ಯತ್ನಗಳಿಗೂ ನಂಬಿಕೆ, ಉತ್ತೇಜನ, ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿ. ಇದ್ದುದೂ ಹಾಗೆಯೇ.

ಪಂಪನಿಗೂ ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಗೌರವವಿದೆ. ಆತನ ಕೃಷ್ಣನೂ ಪುರುಷೋತ್ತ-ಮನು. ರಾಜಸೂಯ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಬಂದು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಆತನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿ ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೇಳಲು ಅದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವೆಂದು ಹೇಳುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಹಿಂದೆ ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಸೋಮ ವರುಣರ ರಾಜಸೂಯಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಾ

ಸುರ ಯುದ್ಧವು ನೆಗಳಲು ಹಿರಣ್ಯ ಕಾಳನೇಮಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ತನ್ನ ಚಕ್ರಘಾತದಲ್ಲಿ 'ಅಟ್ಟಿಗ್ಗಿ ಮಟ್ಟಿಗ್ಗಿದಂತಾದರೆಂ'ದು ಆತನು ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ಅರ್ಜುನನೂ ತಾನೂ ನರನಾರಾಯಣರೆಂದು ಆತನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದು ಹಲವು ವೇಳೆ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತಾನೇ ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವನು.* ತನಗೂ ಅವನಿಗೂ ಯಾವ ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಹಲವು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿನ ಕೆಳೆತನವುಂಟೆಂದೂ ತಿಳಿಸುವನು. ಆದರೂ ಕೃಷ್ಣನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಾನವು ಅರ್ಜುನನ ದಿವ್ಯ ಸ್ನೇಹಿತನಾಗಿರುವುದು. ಸರ್ವದಾ ಅವನ ಹಿಂದೆ ನಿಂತು ಅವನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವನು; ಸಮಯೋಚಿತ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಕಾರ್ಯ ರೀತಿಯನ್ನೂ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು, ಅವನ ಜಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿ ಅವನಿಗೆ ಮೂರ್ಧಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಸುವನು. ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಪಂಪನು ಹೇಗೆ ಬೆಲೆಗೊಟ್ಟಿದ್ದನೆಂಬುದು ಸುಭದ್ರಾಹರಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ಸುಭದ್ರಾ-ಹರಣ, ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ಪರಮ ಮಿತ್ರತ್ವ— ಇವುಗಳನ್ನೂ ಅರ್ಜು-ನನು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ವರ್ಣಿಸಲು ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸಂತೋಷಪಡುವರು. ರಾಜಸೂಯದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಕೃಷ್ಣನ ವೀರವನ್ನು ಪಂಪನು ಕಳೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶಿಶುಪಾಲನು ಇತರ ಭಾರತಗಳಲ್ಲಿ ವೀರನಂತೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಪಂಪನ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅವನಲ್ಲಿ ತೀರಾ ಲಘುಭಾವನೆ. ತನಗೆ ಆರತಿಯೆತ್ತಿದ್ದ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ತಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವನು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ವೈಕುಂಠದ ದ್ವಾರಪಾಲಕನಾಗಿ ಶಾಪಗ್ರಸ್ತನಾಗಿದ್ದವನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರವಾಗಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿದನೆಂಬಂತೆ ಶಿಶುಪಾಲನ ತಲೆಯು ಆ ತಳಿಗೆಯ ನಡುವೆ ಕಳಕಳಿಸಿ — ನೋಡು ಕೃಷ್ಣಾ, ಸಾಧಿಸಿದೆನೆನ್ನುವ ತೆರದಲ್ಲಿ — ನಗುತ್ತಿದ್ದ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಜರಾಸಂಧ ವಧೆ, ಖಾಂಡವ ದಹನ, ರಾಜಸೂಯ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಪನಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಮಿತ್ರತ್ವವೇ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಗತಿ. ತನ್ನ ನಾಯಕನ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಕುಂದನ್ನು ತರುವ ಯಾವ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನೂ ಅವನು ವರ್ಣಿಸಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಭೀಷ್ಮನು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ತನ್ನ ವಧೋಪಾಯ

* ಇದರಿಂದ ಪಂಪನ ಕಥಾನಾಯಕನ ಉನ್ನತಿ ಹೆಚ್ಚುವುದು. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಹುವಾಗಿ ವ್ಯಾಸರ, ನಾರದರ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮಾತೇ ಈ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಆಧಾರ.

ವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಕೂಡ 'ನರಂಗಱಿಪದೀ ತೆಱದಿಂ ನೆಗೞ್ದು . . . . ವೀರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಗು ಪೋಗು' ಎಂದು ಹೇಳಿಸಿರುವನು. ಹೆಚ್ಚೇನೆಂದರೆ ಅರ್ಜುನನ ಸಮಕ್ಕೆ ನಿಂತು ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ನಡೆಯಿಸಿಯಾನೇ ಹೊರತು ಎಂದಿಗೂ ಅವನಿಗೆ ಮೇಲ್ಗೈ ಅಲ್ಲ. ವರ ಶಾಪಗಳು, ಅಸ್ತ್ರ ಶಸ್ತ್ರ ರಹಸ್ಯಗಳು ಮುಂತಾದವನ್ನೆಲ್ಲ ಬಲ್ಲವನಾಗಿ, 'ಕಾಲ ಕುಶಲನಪ್ಪುದಱಿಂ' — ಸಮಯ ವರಿತು ಎಚ್ಚರ ಕೊಡುವನು, ಆಪತ್ತಿನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸುವನು. ದ್ರೌಪದೀ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣದ ಮಾತೇ ಬರುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ, ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಯೊಡನಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನ ಹರಕೆಯಿಂದ ಆಕೆಯ ವಸ್ತ್ರವು ಅಕ್ಷಯವಾದ ಪವಾಡ ವೃತ್ತಾಂತಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.* ಅಲ್ಲಿ ಆತನ ಸುಳಿವೇ ಇಲ್ಲ. ರಾಯಭಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಪನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ದಂಡಪ್ರಯೋಗದ ಮುನ್ನ ಸಾಮವನ್ನು ಮುಂತಿಕ್ಕಿ ನಿಜವಾದ ಮಂತ್ರಿ ಯಂತೆ ಮೊದಲು ಸಂಧಿಯ ಏರ್ಪಾಡನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿ, ತಾನೇ ಹಸ್ತಿನಾಪತಿಗೆ ನೇರ ಹೋಗಿ, ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಕಂಡು, ಹೆದರಿಸಿ ಬೆದರಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ರಾವಣನಿಗೂ ನೆಲವನ್ನು ಸೀತೆಗೂ ಹೋಲಿಸಿ ಎಲ್ಲಿಗೂ ಅವನು ಬಗ್ಗದಿರಲು, ಪಾಂಡವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ 'ನಿಸೇಕಮಾಗದೆ' ಎಂದು ಕೊನೆ ಮಾತು ಹೇಳಿ ಹಿಂದಿರುಗುವನು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪಂಪನ ಕೃಷ್ಣನು ಆದಿಪುರುಷ ನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಾದರೂ ವೇದ ಪುರಾಣ ಅವತಾರ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ವಿನುತನಾಗಿದ್ದರೂ ಕಥೆಯ ನಾಯಕನಾದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ನಚ್ಚಿನ ಸ್ನೇಹಿತನಂತೆ, ವೀರನಂತೆ, ಮಹಾ ಮಂತ್ರಿಯಂತೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿ ಸೋದರತ್ತೆಯ ಮಕ್ಕಳಾದ ಪಾಂಡವರ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನೂ ಪೂಜ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದು ತನ್ನ ಭಾಗದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೇರವೇರಿಸುವನು.

ಗದುಗಿನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನು ಮೊದಲಿಂದ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ದೈವೀಗುಣವನ್ನೂ ತೋರಿಸುವನು. ಲಕ್ಷ್ಯ ಭೇದನ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ದ್ರೌಪದೀಪರಿಣಯವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ವರಿಸೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಧೃಷ್ಟ-

* ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನು ಸಾಲ್ವನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದನು. ವಸಿಷ್ಠರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ದ್ರೌಪದಿಯು ಗೋವಿಂದನ ಸ್ಮರಣೆಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಆಕೆಯ ವಸ್ತ್ರವು ಅಕ್ಷಯವಾಯಿತೆಂಬ ಮಾತಿದೆ, ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ.

ದ್ಯುಮ್ನನು ದ್ರೌಪದಿಗೆ ಇತರರಂತೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನೂ ತೋರಿಸುವನು. ‘ಅಖಿಳ ನಿಗಮಾವಳಿ ಶಿರೋಮಣಿ’ಯಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವರಿಸು; ಆತನು ‘ಮದನ ನಯ್ಯನು’ ‘ಮೂಜಗವ ಮಾಡಿದನ ತಾತನು’ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವನು. ಭಕ್ತಿಯ ಉದ್ರೇಕದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯು ಆತನನ್ನು ನೆನೆದು ಹೊಂಪುಳಿಯೋಗಿ ರೋಮಾಂಚನದ ಮೈಯುಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ತನುಪುಳಕಾಂಬುಪೂರದಲ್ಲಿ ಮನದೊಳಗೆ ಆತನನ್ನು ವಂದಿಸುವಳು. ಆತನಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಗುರುಭಾವನೆಯೆ ಸಂಜನಿಸಿತೇ ನೆಂದರಿಯೆ ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಗಿ ಆಕೆಯೂ ಇತರರೂ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಭಕ್ತಿಸ್ವರ್ಗದ ಸೋಪಾನಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಏರಿ ಏರಿ ಹೋಗು ವಂತೆ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ. ನಾರಣಪ್ಪನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕೀರ್ತಿಯೂ ಕೃಷ್ಣನಿಗೇ ಸಲ್ಲತಕ್ಕದ್ದು; ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವೂ ಅವನದು; ಎಲ್ಲ ಗುಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನಿಗೇ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅವನ ಮೇಲೆ ಯಾರ ಕೈಯೂ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಧರ್ಮಪರಿಪಾಲನೆಗೂ ಪಾಪವಿನಾಶಕ್ಕೂ ಕೃಷ್ಣರೂಪ ದಲ್ಲಿ ಅವತಾರವೆತ್ತಿ, ಅರ್ಜುನನ ಮೂಲಕ ದುಷ್ಟಶಿಕ್ಷಣ ಮಾಡಿಸಿ, ಭೂಭಾರ ವನ್ನು ಹರಿಸಿ, ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಭಕ್ತಪೋಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಆತನು ವಿಶ್ವಂಭರ; ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿ; ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ. ಎಲ್ಲ ಸ್ವತಂತ್ರವೂ ಅವ ನಿಗೇ ಮಾತ್ರ. ‘ತೇನ ವಿನಾ ತೃಣಮಪಿ ನ ಚಲತಿ’ ಎಂಬ ನುಡಿಯಂತೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆತನೇ ಚೈತನ್ಯಪ್ರದನು. ಇತರರು ಯಂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಗಳು — ಆತನ ಕೈಗೊಂಬೆಗಳು. ಆತನು ಆಡಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಪ್ರಪಂಚವು ಆಡುವುದು. ಒಂದು ಕಡೆ ಹೀಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಹಾಗೆ, ತಾನೇ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವನು; ಮೋಹಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವನು; ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ ಸುವನು; ಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ಹುರಿಗೊಳಿಸುವನು. ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶಸಾಧನೆಗೆ ಬೇಕಾದಂತೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಸೆ, ಆಕಾಂಕ್ಷೆ, ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಒಬ್ಬರನ್ನು ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಬುಗುರಿಗಳಂತೆ ಕಡೆದು ಬಿಟ್ಟು, ವೈರ ಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆಯಿಸಿ, ತನಗೆ ಬೇಡವಾದುದನ್ನು ಉರಿಸಿ ನಾಶಮಾಡುವನು. ಭೂಭಾರವನ್ನು ಇಳಿಸಲೆಂದೇ ಹುಟ್ಟಿದವನಾದುದರಿಂದ, ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಸಾಮ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಯಾಗಿಬಿಡುವುದೊ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ಭಯಪಡು ತ್ತಲೇ ಇದ್ದು, ಭೀಮದ್ರೌಪದಿಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಕ್ಷಣವೇ ಅವರಿಗೆ ಅಭಯವನ್ನಿತ್ತು, ತನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಸರ್ವ

ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ಮುರಿದು ಬರುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿ ಹೋಗಿ ಮುರಿದೇ ಬರುವನು! ಆತನ ಯೋಗ್ಯತೆಯೂ ಅತಿಮಾನುಷ ತೇಜಸ್ವಿತೆಯೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತು. ಶತ್ರುಗಳಾಗಿ ನಿಂತು ಛಲದಿಂದ ಹೋರಾಡಿಸಿದ ಶಿಶುಪಾಲ ದುರ್ಯೋಧನರಿಗೂ ಆತನ ನಿಜವಾದ ವೃತ್ತಾಂತವು ತಿಳಿದಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ರಾವಣಾದಿಗಳಂತೆ ತಾವೂ ಆತನನ್ನು ಕೆಣಕಿ ಸಾಯಬೇಕೆಂದೂ ಆತನ ಕೈಯಿಂದ ಹತರಾದರೆ ತಸುಗೆ ಮೋಕ್ಷನೆಂದೂ ಅವರು ಅರಿತಿದ್ದರು. ಕ್ಷತ್ರಿಯರು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಋಷಿಗಳು, ಹಿರಿಯರು, ಕಿರಿಯರು, ಹಗೆಯರು, ಕೆಳೆಯರು ಎಲ್ಲರೂ ಆತನ ಮಹಿಮೆಗೂ ಪ್ರತಿಭೆಗೂ ಬಾಗಿ ಶರಣೆಕ್ಕುವರು. ಆತನೋ! ಹೆಸರನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡ ಕ್ಷಣ ಭಕ್ತರೆದುರಿಗೆ ಸುಳಿದು ಒದಗಿದ ಕಷ್ಟಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು ಪಾರಾಗಿಸುವನು; ದಾಸನಂತೆ ಅವರಿಗಾಗಿ ದುಡಿಯುವನು. ದ್ರೌಪದಿ, ವಿದುರ, ಅರ್ಜುನ—ಇವರೇ ಸಾಕ್ಷಿ; ಪಾಂಡವರ ಬಂಡಿಯ ಬೋವನಾದುದೇ ಪ್ರಮಾಣ. ಆತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ, ಪೂರ್ವ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ರಾಜಸೂಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ಸತ್ಯದರ್ಶಿ ಭೀಷ್ಮನು, ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತನು ಚಕ್ರ ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಬರಲು, ಪರಮಭಕ್ತನಾಗಿ, ಆತನಿಗೆ ಶರಣಾಗಿ, ದೇವರಿಗಿಂತಲೂ ಭಕ್ತನೇ ಮಿಗಿಲೆಂದು ಹೇಳಿ, ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕವಿದಿದ್ದ ತಾಮಸವನ್ನೇ ಹರಿಸಿ ಆತನೇ ನಾಚಿ ಹಿಂದಿರುಗುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ದ್ರುಪದ, ವಿರಾಟ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ, ವಿದುರ, ಭೀಷ್ಮ, ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಇವರ ಭಕ್ತಿಯೇ ಭಕ್ತಿ! ನಿನ್ನ ಕೈಯೇನೂ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ನಡೆಯದು ಎಂದು ಆತನೆದುರಿಗೇ ಅನಂತ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ನುಡಿಯುತ್ತಿರುವಂತಹ ವೀರ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಧೀನನು ಆತನು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳು ಅವನ ಕಾಲುಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವರು.* ದ್ರುಪದ ವಿರಾಟರು 'ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ನೀ ನುಡಿದುದನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವ ಭಟರು ನಾವು' ಎನ್ನುವರು.

ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಆತನು ಇದು ಮೇಲು ದಾರಿ ಇದು ಕೀಳು ದಾರಿ ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಅನುಕೂಲ ಸಮಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಮಯವೂ ಕಾರ್ಯವೂ ಆತನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಆತನು ಅವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನಲ್ಲ. ದುಷ್ಟ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಭಕ್ತೋದ್ಧರ

* ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರಾದ ಭೀಷ್ಮ ಯುಧಿಷ್ಠಿರರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನೇ ಮೊದಲು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ.

ಣಕ್ಕೂ ಎಲ್ಲ ಮಾರ್ಗಗಳೂ ಸರಿಯೆ ಎಂದು ಆತನು ಸಮಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವನು. ನಮ್ಮ ಕಾಲದವರು ಯಾವುದನ್ನು ಅನ್ಯಾಯ, ಕೃಷ್ಣನಂತಹವನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಬಾರದಾಗಿತ್ತು (ಉದಾ—ಕರ್ಣಭೇದ) ಎನ್ನುವರೊ ಅದನ್ನೂ ಮಾಡಿದನು. ಆವನ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅಳೆಯುವುದಾಗಲಿ ತೂಗುವುದಾಗಲಿ ನಮಗೆ ಹೇಗೆ ಸಂದೀತು! ಕೃಷ್ಣನ ಎದುರಿಗೆ ನಾವು ಯಾವ ಊರ ದಾಸರಿಗಳು! ಮಾಯೆಗಳನ್ನು ಕವಿಸಿದನು; ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದನು; ನಿರಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿದನು; ಶೂರರನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಲ್ಲಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಆತನು ದೇವರು — ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಎಲ್ಲೆಗೆ ಎಟುಕದವನು. ಕೊಲ್ಲುವವರು ಯಾರು ಕೊಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಯಾರು? ವಿಶ್ವನಿಯಾಮಕನ ಇಚ್ಛೆ ಉದ್ದೇಶಗಳ ನೆಲೆಯನ್ನು ಯಾರು ಅರಿಯಬಲ್ಲರು? ಕೃಷ್ಣನ ಕಾರ್ಯದ ಎದುರು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ನಿಲ್ಲದು. ಆತನು ನಿಂತು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸುವಾಗ್ಗೆ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಚರ್ಚೆ ಮನುಷ್ಯರಿಗೇಕೆ ?* ಎಂಬಂತೆ ಒಂದೊಂದು ರೀತಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿ—ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಸತ್ಯದಿಂದ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಧರ್ಮದಿಂದ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಕೇವಲ ತನ್ನ ದಿವ್ಯಬಲದಿಂದ —ಮಾರ್ಗ ಉಪಾಯಗಳು ಯಾವುವಾದರೂ ಸರಿಯೆ— ಎಂದು ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದನು. ನಾರಣಪ್ಪನು ಹಳ್ಳಿಯ ಶ್ರೀಮಂತ. ತನ್ನೂರು ತನ್ನ 'ಗಡ್ಡೆ'ಯಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದ್ದ, ಅಷ್ಟೇನೂ ಗಂಭೀರವಲ್ಲದ, ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಆತನ ಬಾಯಿಂದ ಆಡಿಸಿದ್ದರೂ ಸತ್ವತಃ ಆತನ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲ, ನಡತೆಯೆಲ್ಲ ಕವಿಯ ಈ ದೃಷ್ಟಿರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಶಾಸಿತವಾಗಿವೆ. ಕೃಷ್ಣನು ಎಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ನಾರಣಪ್ಪನಿಗೆ ಮೈಮೇಲೆ ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪುವುದು. ಉತ್ಸಾಹದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ಆತನು ಮೇರೆ ಮೀರುವನು. ಆತನು ಮಾಡಿದುದೆಲ್ಲ ಸರಿಯೆ. ಆತನಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಯಾರಾದರೂ ನಿಲ್ಲಲಾಗಲಿ ವಾದಿಸಲಾಗಲಿ ಯತ್ನಿಸಿದರೆ, ಅವರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಎದೆ? ನಾರಣಪ್ಪನಿಗೆ ಹಿಡಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಆಗ್ರಹ! ಅತಿ ಕಡಮೆಯೆಂದರೆ ಅಖಂಡಷಟ್ಪದಿಯನ್ನೆಳೆದು ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಉಪಮಾನವನ್ನು ಹೂಡಿ ಅವರನ್ನು ಕೆಡವಿ ಒರಸಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

* ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ' ವಿಮೃಶ್ಯೈತದಶೇಷೇಣ ಯಥೇಚ್ಛಸಿ ತಥಾ ಕುರು ' ಎಂಬ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಾನವಿದೆ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ.

ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದರೂ ಆತನ ಕೃಷ್ಣನು ದುರ್ಮದನಲ್ಲ, ನಿಷ್ಕರುಣಿಯಲ್ಲ, ಕಠಿಣನಲ್ಲ — ನವರಸಭರಿತನು, ತೇಜಸ್ವಿ. ಎಲ್ಲರ ಕಷ್ಟಗಳಿಗೂ ಮರುಗುವವನು. ಬಾಂಧವ್ಯಗಳ ಮೋಹದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಒದ್ದಾಡುವ, ಒಳತೋಂಟಿಗಳಲ್ಲಿ ನರಳುವ ಪಾಂಡವ ಕರ್ಣಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮನಗರಗುವನು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅವರ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹಿಸುವನು. ಶತ್ರುಗಳಾದರೂ ತನಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದವರ ಬಳಿಗೆ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ನಿಜರೂಪದಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು, ಕಣ್ಣೀರೊರಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಅಭಯವಿತ್ತು ಬರುವನು; ತನ್ನ 'ಪಾದಾರವಿಂದ'ದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ಕೊಡುವನು. ಆದರೆ ಅವಶ್ಯ ಕಾರ್ಯವಿರುವಾಗ ಈ ಮಾಯೆ, ಈ ಪ್ರೀತಿ ಬಾಂಧವ್ಯಗಳನ್ನು ತುಳಿದ ಹೊರತು ಕೆಲಸವು ನಡೆಯದಾದ ಕಾರಣ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ ವ್ಯಾಪಕನಾಗಿ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಂತೆ ತನ್ನ ಬೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವನು; ಕೆರಳಿಸುವನು, ಕೊಲ್ಲಿಸುವನು, ಗೆಲ್ಲಿಸುವನು.

ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷ: ಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಾಪಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರೂ ತಗ್ಗಲೇಬೇಕಾದರೂ ಆತನ ಬುದ್ಧಿಮಂತ್ರಗಳ ಮುಂದೆ ಯಾರ ಪೌರುಷವೂ ನಡೆಯದಾದರೂ ಎದುರಾಳಿಗಳ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಆತನಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಕೆ ಬಹಳ. ಅವರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ತಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶತ್ರುಗಳ ಸಾಹಸವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದಷ್ಟೂ ಕೃಷ್ಣನ ಸಾಧನೆಯನ್ನು (Achievement) ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲ ನಾರಣಪ್ಪನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು,— ಕೃಷ್ಣನು ಗುಣಗ್ರಾಹಿಯಾದುದರಿಂದ. ವೀರರ ಗುಣವನ್ನು ಅರಿತು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುವುದು ವೀರನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ವೃಥಾ ಬಾಯಿಬಡಿಕನೇ ಶಿಶುಪಾಲ! ಕರ್ಣನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯನೆ! ಅವರವರ ಗುಣಕಥನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬುಬಾಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುವ ಉದಾರಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು.

ಎಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಆತನ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸರಸವೇ, ಹಾಸ್ಯವೇ, ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವೇ, ಬೇಕುಬೇಕಾದಂತೆ ಜನರನ್ನು ಪರಿಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತ ಯಾವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಗೆ ಎಳೆಯಬೇಕೊ ಹಾಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಿದವನು ಅವನು. ಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದೆ ಭಾರತವೇನು? ಯಾರ ಪೌರುಷವೇನು? ಏತಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ?

ಇದು ಎಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಹೋಗುವುದೆಂದರೆ, 'ಕೃಷ್ಣಮೂಲಮನರ್ಥಾಯ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಗೆ ಪೂರ್ತಿ ಸತ್ಯ ಬರುವಷ್ಟು ದೂರ; ಮುಂದೆ ಗಾಂಧಾರಿಯ ಶಾಪಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನು ಸತ್ಯತಃ ಒಳಪಡುವಷ್ಟು ದೂರ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ನಾರಣಪ್ಪನು ಸೂಚಿಸಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದಿಗ್ಧವೇ ಇಲ್ಲ. ಮಹಾರಾಜ, ಈಗ ಹೇಳು, ನಿಮ್ಮ ವಂಶದ ನಾಶ ಅಪಜಯಗಳಿಗೆ ಯಾರು ಕಾರಣ? ಅರ್ಜುನನೊ ಕೃಷ್ಣನೊ? ಎಂದು ತಾನೇ ಕೇಳಿ, ಒಂದು ಬಗೆ ಯಲ್ಲಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣನಿಗೇ ಆರೋಪಿಸು ವನು. ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಕರ್ತೃ. ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಚಾರಿತ್ರ್ಯದ ವರ್ಣನೆ ಹೀಗೆ.

ಮೂವರು ಭಾರತಕಾರರೂ ಕೃಷ್ಣನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವದ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ವಿವರಿಸಿ ದರೆ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು ಎಂತಹುದೆಂಬುದು ವಿಶೇಷ ವಾಗಿ ನಟ್ಟು ನಿಂತೀತು.

ಮಹಾಭಾರತದ ಪ್ರಕಾರ, ಒಂದು ಕಡೆ ದ್ರುಪದಾದಿಗಳು ಕೃಷ್ಣನ ಸಲಹೆಯಂತೆ ಪಾಂಡವರ ಪರವಾಗಿ ಹಿರಿಯನಾದ ನಯಜ್ಞನಾದ ಪುರೋಹಿತ ನನ್ನು ಶಾಂತಿಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿರುವಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ದುರ್ಯೋ ಧನನು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೂ ದುರಾಶಯಕ್ಕೂ ತಕ್ಕಂತೆ ಭೇದವನ್ನು ಹೂಡ ಲೆಳಸಿ, ತಾನು ಮೊದಲು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಒಳಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಾಂಡವರ ಬೆನ್ನುಮೂಳೆಯನ್ನು ಮುರಿಯಬೇಕೆಂದು ದ್ವಾರಾವತಿಗೆ ತೆರಳುವನು. ಇದನ್ನು ಬೇಹಿನವರಿಂದ ತಿಳಿದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಇನ್ನು ಪ್ರಮಾದವಾದೀತೆಂದು ಅರ್ಜುನ ನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹುವನು.

ಭೇದವನ್ನು ಬಗೆದ ದುರ್ಯೋಧನನು ಮೊದಲು ಹೋಗಿ ಕೃಷ್ಣನ ತಲೆ ದೆಸೆಯ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕೂಡುವನು. ಉತ್ತರ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೋದ ಅರ್ಜುನನು ಆತನ ಕಾಲ್ದೆಸೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವನು. ಕೃಷ್ಣನು ಎಚ್ಚರಗೊಂಡಾಗ ಅರ್ಜುನನೇ ಮೊದಲು ಕಾಣಿಸುವನು. ಆಮೇಲೆ ದುರ್ಯೋಧನನು ಕಂಡದ್ದು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಮೊದಲು ಬಂದ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ದುರ್ಯೋಧನನು ಅವಕಾಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಕೃಷ್ಣನ ಬುದ್ಧಿಸೂಕ್ಷ್ಮ, ನಯಜ್ಞತೆ, ಚಾತುರ್ಯಗಳ ಪ್ರಕಾಶವು ಈಗ

ಹೇಗಾಗುವುದು ನೋಡಿ: ನೀನು ಮೊದಲೇ ಬಂದವನೆಂಬುದು ನಿಜವಾದರೂ ನಾನು ಮೊದಲು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ನೋಡಿದೆ; ಅಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಕಿರಿಯನು; ಕಿರಿಯರ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕಾದುದು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ಆತನು ಹೇಳುವನು. ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಾತುಗಳೂ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿವೆ; ಅವು ಕೃಷ್ಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆತನಿಗಿದ್ದ ಪೂಜ್ಯಭಾವವನ್ನು ತೋರುವಂಥವೂ ಅಹುದು. ಎಲ್ಲಿ ಆತನು ಮೊದಲು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಹಾಯ ಮಾಡಿಬಿಡುವನೊ ಎಂದು ಹೆದರಿ ಉಪಾಯದಿಂದಲೂ ನಯದಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ: ಇಬ್ಬರಿಗೂ ನಿನ್ನ ಸಖ್ಯ ಒಂದೇ, ಬಾಂಧವ್ಯ ಒಂದೇ; ನಾನು ಮೊದಲು ಬಂದಿರುವವನು; ಮೊದಲು ಬಂದವರ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಂತರು ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಡುವರು.

ತ್ವಂ ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮೋ ಲೋಕೇ ಸತಾಮದ್ಯ ಜನಾರ್ದನ
ಸತತಂ ಸಂಮತಶ್ಚೈವ ಸದ್ವೃತ್ತಮನುಪಾಲಯ—

"ಸದ್ವೃತ್ತಮನುಪಾಲಯ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಭದ್ರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೆಳಸುತ್ತಾನೆ. ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಈ ನಯದ ಒಳಗುಟ್ಟು ಅರ್ಥವಾಗದೆ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆತನು ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತದಿಂದ, ತನ್ನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಎರಡು ಸಮಭಾಗ ಮಾಡಿ ಹಂಚುತ್ತೇನೆ ಎನ್ನುವನು. ತನ್ನ ನಾರಾಯಣೀ ಸೈನ್ಯದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ—

ತೇ ವಾ ಯುಧಿ ದುರಾಧರ್ಷಾ ಭವನ್ತ್ವೇಕಸ್ಯ ಸೈನಿಕಾಃ
ಅಯುಧ್ಯಮಾನಃ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ನ್ಯಸ್ತಶಸ್ತ್ರೋಽಹಮೇಕತಃ

ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ,

ಆಭ್ಯಾಮನ್ಯತರಂ ಪಾರ್ಥ ಯತ್ತೇ ಹೃದ್ಯತರಂ ಮತಂ
ತದ್ವೃಣೀತಾಂ ಭವಾನಗ್ರೇ ಪ್ರವಾರ್ಯಸ್ತ್ವಂ ಹಿ ಧರ್ಮತಃ
[ಏತದ್ವಿದಿತ್ವಾ ಕೌನ್ತೇಯ ವಿಚಾರ್ಯ ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ
ತಾನ್ಯಾ ವರಯ ಸಾಹಾಯ್ಯೇ ಮಾಂ ಸಾಚಿವ್ಯೇಽಥವಾ ಪುನಃ]

ಎಂದು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ವರಣದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವನ ದೃಢವನ್ನೂ ನಿಜವಾದ ಇಷ್ಟವನ್ನೂ—ನೂರ ಒಂದನೆಯ ಸಾರಿ—ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನು.* ಪಾರ್ಥನಿಗೆ ಈ ಮೊದಲವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟುದರಿಂದ

* ಅಲ್ಲದೆ ನಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ದುರ್ಯೋಧನನ ಪರವಾಗಿಯೂ ಆತನು ನ್ಯಾಯದಿಂದ ವರ್ತಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಕಡೆ ತೂಕವು ಹೆಚ್ಚೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದೇ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ತನಗೆ ಬೇಕಾದುದೇನೆಂಬುದನ್ನು ಆತನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಬಂದಿದ್ದಾನಾದ್ದರಿಂದ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಉತ್ತೀರ್ಣನಾಗುವನು. ನಿಶ್ಶಸ್ತ್ರನಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಅರ್ಜುನನು ವರಿಸಲು (ಅಯುಧ್ಯಮಾನಃ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ವರಯಾಮಾಸ ಕೇಶವಂ) ಆತನ ಆಸೆಯ ನೆಲೆಯು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಇತ್ತ ಸೈನ್ಯವೆಲ್ಲಾ ತನಗೇ ಬಂದುದನ್ನು ನೋಡಿ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಹರ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ತನಗೇ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಕೃಷ್ಣನು ಕೌರವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದನೆಂದು*— (ಕೃಷ್ಣಂ ಚಾಪಹೃತಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಸಂಪ್ರಾಪ ಪರಮಾಂ ಮುದಂ)—ವರ್ಣನೆ ಇದೆ. ತೃಪ್ತನಾಗಿ ಅವನು ಹೊರಟುಹೋದ ಮೇಲೆ ಇತ್ತ ಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕೆದಕಿ ನಾರಾಯಣೀ ಸೈನ್ಯದಂತಹ ಮಹಾಸೈನ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಶ್ಶಸ್ತ್ರನಾದ ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ವರಿಸಿದೆಯೆಂದು ಕೇಳುವನು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರಿಬ್ಬರ ಯೋಗ್ಯತೆಯೂ ಉದಾತ್ತತೆಯೂ ಬೆಳಗುವುವು. ಆ ಸೈನ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀನು ನಾಶಮಾಡಬಲ್ಲೆ; ನಾನೂ ನಾಶಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನೀನು ಕೀರ್ತಿವಂತ; ನಾನೂ ಕೀರ್ತಿಕಾಮಿ. ಆದುದರಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ವರಿಸಿದೆನು.

ಭವಾನ್ ಸಮರ್ಥಸ್ತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ನಿಹನ್ತುಂ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ
ನಿಹನ್ತುಮಹಮಪ್ಯೇಕಃ ಸಮರ್ಥಃ ಪುರುಷರ್ಷಭ

ಭವಾಂಸ್ತು ಕೀರ್ತಿಮಾँಲ್ಲೋಕೇ ತದ್ಯಶಸ್ತ್ವಾಂ ಗಮಿಷ್ಯತಿ
ಯಶಸಾ ಚಾಹಮಪ್ಯರ್ಥೀ ತಸ್ಮಾದಸಿ ಮಯಾ ವೃತಃ

ಸಾರಥ್ಯಂ ತು ತ್ವಯಾ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಮೇ ಮಾನಸಂ ಸದಾ
ಚಿರರಾತ್ರೇಪ್ಸಿತಂ ಕಾಮಂ ತದ್ಭವಾನ್ಕರ್ತುಮರ್ಹತಿ

'ನಿನ್ನಿಂದ ಸಾರಥ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ಇಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿಕೊಡು ಸಾಕು.' ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಕಾಮನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಇತರರ ಸಹಾಯವನ್ನು

* ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಂದ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ವಸ್ತು ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯಶಕ್ತಿ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿಯೂ ಪೌರುಷದಲ್ಲಿಯೂ ನೆಚ್ಚಿಕೆಯೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು.

ಕೇಳುವಹಾಗಿಲ್ಲ. * ಕೃಷ್ಣನಿಗಿರುವಂತಹ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಾನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿ ಆತನಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಕೀರ್ತಿ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಆದನ್ನಾರ್ಜಿಸಲು ಆತುರನಾಗಿರುವಾಗ ಕೃಷ್ಣನು ಆ ಸಾಧನೆಗೆ ಸಹಾಯಕನಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಅಶ್ವಹೃದಯವನ್ನರಿತ ಕೃಷ್ಣನಂತಹ ಸಾರಥಿಯು ರಥವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿದರೆ ಶತ್ರುವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ತಾನು ಮಹತ್ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬಲ್ಲೆನೆಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಮಾತು ವೀರಯೋಗ್ಯವಾದುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನ ಉತ್ತರವು ಆತನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕುದಾಗಿದೆ:—

ಉಪಪನ್ನಮಿದಂ ಪಾರ್ಥ ಯತ್ಸ್ಪರ್ಧೇಥಾ ಮಯಾ ಸಹ
ಸಾರಥ್ಯಂ ತೇ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ಕಾಮಃ ಸಂಪದ್ಯತಾಂ ತವ

ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆಗಲೆನ್ನುವನು. ಅಂತಹ ಕೀರ್ತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನೊಡನೆ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಮಾಡುವವರು ತಾನೆ ಯಾರಿದ್ದಾರೆ? ಅರ್ಜುನನು ಸ್ಪರ್ಧಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವಾಗ ನೆರವು ಕೊಡಲು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಂತೋಷವೇ ಅಲ್ಲವೆ? ಮಹಾಭಾರತ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವ ಮಾತುಗಳು! ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಕೀರ್ತಿಸ್ಪರ್ಧೆ!

ಪಂಪನು ಈ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಹೇಗೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ ನೋಡೋಣ. 'ನಮಗೆ ಕೆಮ್ಮಗಿರಲಾರದು. ದುರ್ಯೋಧನನಪ್ಪೊಡೆ ಶ್ವೇತಕೃಷ್ಣಕಾರಕಂ. ಕೃಷ್ಣನಂ ತನಗೆ ಮಾಡದನ್ನೆಗಂ ಮುನ್ನಮೆ ಪನ್ನಗಶಯನನಂ ನಮಗೆ ಮಾಡುವುದುತ್ತಮಪಕ್ಷಂ' ಎಂದು ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಿಗಳು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಆಲೋಚಿಸಿ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಕಳುಹಲು ಅವನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಮೊದಲು ಹೋಗಿ 'ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿ ಧವಳಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ ಮಱೆದೊಱಗಿದ ಮಧುಮಥನನನೆತ್ತಲಣ್ಮದೆ . . . ಕಾಲದೆಸೆಯೊಳುಸಿರದೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ' ... 'ದುರ್ಯೋಧನನು ಮಾಗಳೆ ಬಂದು. . .ತಲೆದೆಸೆಯೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರೆ'—ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ ಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಕಾಲುಗಳನ್ನೊತ್ತುತ್ತಿರುವ 'ವಿಜಯನನೆವಲಂ ಮುಂ ಕಂಡು ಬೞಿಕೆ' ನೃಪನನ್ನು ಕಂಡನು. ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಹರಸಿ ನನ್ನಿಂದ ಏನು ಕಾರ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಅವರನ್ನು ಕೇಳಲು 'ಎಮ್ಮೆಮ್ಮಂ . . .

* ಈ ಅಂಶವು ಕೃಷ್ಣನಿಗೂ ತಿಳಿದಿದೆ. ಅರ್ಜುನನ ಪೌರುಷಕ್ಕೆ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ; ಆತನ ಸತ್ಯ ಧರ್ಮ ಪರಾಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಬಹುತರವಾಗಿ ಯಾವ ದೊಡ್ಡ ನೆಳಲೂ ಕವಿದಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು.

ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ಗೆಲಿಸಲ್ವೇಟ್ಟುಮೆಂದು' ಬಂದೆವು ಎನ್ನುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಪಂಪನ ರೀತಿಯೇ ರೀತಿ! ನನ್ನ ಮನ್ನಣೆಗೆ ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಸಮ. ವಿಜಯನನ್ನು ಮುಂಚೆ ಕಂಡೆನಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನಾನು

ಎನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟೆಂ, ನಿನಗಂ
ಪನ್ನಗಕೇತನ, ಚತುರ್ಬಲಂಗಳ ನಿತ್ತೆಂ

ಎಂದು ತಾನೇ ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಿ ಬಿಡುವನು. ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಯಾವ ವರಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಆತನಿಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷಪಾತವು ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗುವುದು. ತಾನು ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಮುಂತಾದ ಮಾತೊಂದನ್ನೂ ಪಂಪನು ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಿಂದ ಹೇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ.† ಆ ಮೇಲೆ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಕಳುಹಿ ಕೊಟ್ಟು, ತಾನು ಅರ್ಜುನನೊಡನೆ ವಿರಾಟನ ನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗೆ ನೆರೆಯುವನು.

ಉಳಿದಿರುವುದು ನಾರಣಪ್ಪನ ಚಿತ್ರಕಲ್ಪನೆಯ ವಿವರಣೆ. ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಆತನ ವರ್ಣನೆಯು ವ್ಯಾಸಭಾರತದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಇರುವುದಾದರೂ ಪಂಪನಲ್ಲಿ ರುವಂತೆ* ಅರ್ಜುನನೇ ಮೊದಲು ಹೋಗಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಕಾಲ್ದೆಸೆ ಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವನು. ದ್ವಾರಕಿಯನ್ನು ಸೇರುವ ಮುಂಚೆಯೇ ಶುಭಶಕುನ ಗಳಾಗಿ ಆತನ ಮನಸ್ಸು ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ಆವೂರು ಆತನಿಗೆ ಜೀವಾ- ತ್ಮರ ಮುಕ್ತಿಯ ನೆಲೆ. ದುರ್ಯೋಧನನು ಆ ಮೇಲೆ ಬಂದು ತಲೆದೆಸೆ ಯಲ್ಲಿ ಕೂಡುವನು. ಕೃಷ್ಣನು ಎಚ್ಚತ್ತು ಮೈಮುರಿದು ಎದ್ದಾಗ ಮೊದಲು ಅರ್ಜುನನನ್ನೂ ಆ ಮೇಲೆ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನೂ ನೋಡಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ವೀಳೆಯ ಕೊಟ್ಟು, ತಾನೂ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅವರ ಬರವಿನ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಲು ದುರ್ಯೋಧನನು ಧರಣಿಗಾಗಿ ದಾಯಾದಿಗಳಾದ ತಾವು ಕಾದಾಡುವರೆಂದೂ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಬಂಧುವಾದ ಕೃಷ್ಣನು 'ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೆ ಬಲವಾಗಬೇಕೆಂ'ದೂ ಹೇಳುವನು. ಯುದ್ಧವು ಸರ್ವಥಾ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ, ಅಪಕೀರ್ತಿಕರ, ದುರ್ಜನರ

† ಮುಂದೆ ಭೀಷ್ಮನು 'ಪಿಡಿಯೆಂ ಚಕ್ರಮನೆಂಬ ಚಕ್ರಿಯನ್' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಸೂಚಿತಮಾತ್ರವಾಗುವುದು.

* ಆತನಿಗೆ ಕಥೆಯೇ ಹಾಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತೊ, ಅಥವಾ ಆತನು ಪಂಪನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ದನೋ, ಅಥವಾ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿ ಆತನು ಮಾಡಿದಾನೋ ಎಂಬುದು ಯೋಚಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

ಮಂತ್ರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸರ್ವನಾಶ ಮಾಡಬೇಡ, ನೀವು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಬದುಕುವುದೇ ಚೆಂದ, ತನಗೆ ಪರಮ ಸಂತೋಷ ಎಂದು ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳದೆ, 'ಧರ್ಮಶ್ರವಣಕೋಸುಗ ಬಾರೆವಾವ್ ಪಾರ್ಥಿವರೆ ಪಂಥದ ಕದನ ವಿದ್ಯಾಕಾಮುವೆಮುಗಾಯ್ತು,' ಸಹಾಯವಾಗಬೇಕು ಎಂದು ದುರ್ಯೋಧನನು ಉತ್ತರ ಕೊಡುವನು. ಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನ ಅಭಿಮತವನ್ನು ಕೇಳುವನು. ಆತನು ದುರ್ಯೋಧನನ ಮತವೇ ತನ್ನ ಮತನೆಂದೂ, ಕೃಷ್ಣನ ಅನುನಯವೇ ನಯವೆಂದೂ ಬಹು ಬುದ್ಧಿಯ ವಿನಯದಿಂದ ಹೇಳಿ ತನಗೆ ಯಾವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಇಲ್ಲನೆನ್ನುವನು. ಆಗ ಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯೂ ಸೈನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಯೂ ತೂಕವಿಟ್ಟು, ತಾನು ಆಯುಧ ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲನೆಂದು ಹೇಳಿ, ಯಾವುದು ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೆಂದು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೇಳುವನು. ಅರ್ಜುನನು ಸಾರಾಸಾರವನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನ ಗುಟ್ಟನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ಕೇಳಬೇಕೆ? ಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಕೋರುವನು. ಆದರೆ ಅವನ ವರಣ ಕಾರಣವು ಬಹಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ! ತಾವು ಬಡವರೆಂದೂ ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸಾಕಲಾರೆವೆಂದೂ ಸಿರಿವಂತನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನು ಅದನ್ನು ಹೊರೆಯಬಲ್ಲನೆಂದೂ ತನಗೆ ಕೃಷ್ಣನೇ ಸಾಕೆಂದೂ ಹೇಳಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೈಮುಗಿಯುವನು! ದುರ್ಯೋಧನನು:— 'ನೀವು ಸುಖದಲಿ ಪಾಂಡವರನುಜ್ಜೀವಿಸುವುದು.....ನಮಗೆ ಉಳಿದ ಯದುಭೂಪಾಳಿಯನು ಕೃಪೆಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದು ಕೇಳಿ 'ಕಡೆಯಲಾವೇ ಹೊರಗು' ಎಂದು ಮುರವೈರಿಯ ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು ಹಂಗಿಸುವನು. ಅಲ್ಲದೆ ಆಗ ಮಾಡಿದ ವಾಗ್ದಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ 'ಹೊಕ್ಕಿರಿಯಲಾಗದು' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹೇಳುವನು.

ನಾರಣಪ್ಪನೂ ಆತನ ಕೃಷ್ಣನೂ ಸರಸಿಗಳು ಇಷ್ಟಕ್ಕೇ ಬಿಡುವರೆ? ಹಿಂದೆ ಕೋಟಿ ದಾನವರನ್ನೇನೊ ಕೊಂದೆವು, ನಿಜ. ಆದರೆ ಈಗ ಮಿಸುಕಲಾರೆವು; ಚಕ್ರ ಭಂಡಾರಿಸಿತು; ಮುನ್ನಿನ ಜವ್ವನದ ಬಲ ಮುಸುಳಿತು; ನಾವು ಉಂಡಾಡಭಟ್ಟರು ಎಂದು ನಗುತ್ತ ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ದುರ್ಯೋಧನನು 'ಖರೆ, ಲೇಸೆ'ಂದು ಹೊರಡುವನು. ಕೋಟಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕೊಂದ ಸೂಚನೆಯಂತೂ ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅದು ಸಂಚಕಾರ.

ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಸಕಲ ಸೈನ್ಯವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು, ತನ್ನನ್ನು ವರಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನ ಮಂಕನ್ನು ಕುರಿತು ಆತನು ಪರಿಹಾಸ್ಯಮಾಡುವನು. ಅರ್ಜುನನು ಅದೇ ಗರುಡಿಯಾಳು; ಕೃಷ್ಣನ ವರಸೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಲ್ಲನು. ತನ್ನ ಸಹೋದರರಿಗೂ ಆತನ ಶಕ್ತಿಯು ಎಷ್ಟೆಂದು ಗೊತ್ತಿರುವುದೆಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಕೃಷ್ಣನು ಅಲ್ಲಿಗೂ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗುವನು. 'ನಾವು ಬರಿಗೈಯವರು; ಅಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ; ಸುಮ್ಮನೆ ಉಂಡು ಕುಳ್ಳಿಹರಲ್ಲ; ಕದನದಲ್ಲಿ ಹಂಗಾಗಿರೆವು; ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ದೇವನೆಂದು ಬಗೆವಿರಿ, ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ದೇವತನ ಲವವಿಲ್ಲ; ನಾವು ಬಾರೆವು; ಬಂದು ಮಾಡುವುದೇನು?' ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅರ್ಜುನನು 'ಸೇರಿಗೆ ಸಂಚೇರಾಗಿ' ದೇವರೇ ಏಕೆ! ದೇವರದೇವ ರೊಡೆಯರು; ಆ ಮಾತು ಸಾಕು; ನಾವು ಭಕ್ತರು. . . . . ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಆತನ ಕಾಲಿಗೆರಗಿ ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸ ಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವನು.

ಭಾರತಕಾರರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು ಈ ನಿದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬೆಳಗು ವುದೊ ಅದೇ ಕಳೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅವರು ಬಣ್ಣಿಸಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶ ದಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳಗುವುದು. ಕನ್ನಡ ಭಾರತಗಳಲ್ಲಿ ಆತನ ಸ್ವರೂಪವು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಹಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಯಾವ ರೀತಿ ರೂಪಗೊಂಡು ಕಾಣುವುದೋ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಾಗಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಆತನ ಪ್ರಭಾವವು ಕಾಣಲು ಆರಂಭವಾಗಿ ಆತನು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾಗುವ ದೃಶ್ಯವು ಕಟ್ಟೆನಿಲ್ಲುವುದು. ದೂರದ ಸಮುದ್ರದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಚುಕ್ಕೆಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಹಡಗು ರೇವಿನಲ್ಲಿರುವ ನಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬರುಬರುತ್ತ ಹೇಗೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಕಡೆಗೆ ಬಂದರಿ ನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಾಗ ಅದರ ಹೊರತು—ಅಲ್ಲಿನ ರಚನೆ, ರೀತಿ, ಜೀವಸಂಪತ್ತು, ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿ ಮುಂತಾದುವು ಹೊರತು— ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ —ಕಡೆಗೆ ಸುತ್ತಲ ಸಮುದ್ರ ಕೂಡ—ಹೇಗೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಹೋಗು ವುದೋ ಹಾಗೆ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಆತನು ಧರ್ಮಬಂಧು. ವ್ಯಕ್ತಿ ಗುಣ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ ಶೀಲಚಾರಿತ್ರಗಳಿಂದ ಅಮಾನುಷ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಬೆಳಗಿ, ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದಲೂ ವೀರ್ಯಕೀರ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ವೀರಾಧಿವೀರರನ್ನು ಬೆರಗುಮಾಡಿ, ಜ್ಞಾನಪೌರುಷ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಸರ್ವ

ಶ್ರೀಪ್ರನೆಂದು ಅಗ್ರಪೂಜೆಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ ಮಹಾನುಭಾವನು. ಪಂಪಭಾರತ ದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆದಿಪುರುಷನ ಅವತಾರನಾದರೂ ಕೇವಲ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನ ದಿವ್ಯಸಖನು, ಮಂತ್ರಿ. ನಾರಣಪ್ಪನ ಭಾರತದ ಪ್ರಕಾರ ಭೂಭಾರವಿಳಿಸಲು ಜನ್ಮವೆತ್ತಿ ಖಳಮಂಡಲವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒರಸಿ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಭಕ್ತಬಂಧು ಮಹಾವಿಷ್ಣು. ಆತನೇ ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರಧಾರ; ಕಥೆಯ ಒಬ್ಬನೇ ನಾಯಕ; ಎಲ್ಲ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೂ ಮೂಲ; ಎಲ್ಲರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಕಾರಣ; ಎಲ್ಲ ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ಗುರಿ; ಎಲ್ಲ ಆಸೆಗಳ ನೆಲೆ. ಅವನಿಲ್ಲದೆ ಭಾರತವಿಲ್ಲ.